

es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, I, 260, 335, 337-339; Süyûtî, *Tedribü'r-râûi* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, I, 277, 330; İbn Arrâk, *Tenzihü's-şerî'a*, I, 12; Emîr es-San'ânî, *Tavzîhu'l-efkâr*, Kahire 1366, II, 88, 243; Sa'dî el-Hâşimî, *Şerhu elfâzi't-tecrî-hi'n-nâdire ev kalileti'l-isti'mâl*, Mekke, ts.; Tecrid Tercemesi, *Mukaddime*, I, 294-295; M. Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler* (Ankara 1975), İstanbul 1997, s. 80-82, 130-138, 180-191; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1985, s. 199-201; Mustafa b. İsmâil, *Şifâ'ü'l-'alil bi-el-fâz ve kavâ'idil-lercî ve't-ta'dîl*, Kahire 1411/1991; Emin Âşıkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkidî*, İstanbul 1997, s. 110-117; Abdullah Aydınî, "Alâ Yedey Adl", *Dîa*, II, 311-312.

EMİN ÂŞIKUTLU

KLASİK TÜRK EDEBİYATI

(bk. DİVAN EDEBİYATI).

KLİS

Hırvatistan'ın güneyinde
eski bir Osmanlı sancağı
ve kaza merkezi.

Dalmaçya kıyısındaki Split şehrinin kuzeydoğusunda kıydan biraz içeride bulunan Klis günümüzde küçük bir kasaba olarak varlığını devam ettirmektedir. Kayalıklar üzerine kurulu tahkimatlı kalesi Split'i Batı Bosna'ya bağlayan stratejik yolu kontrol eder. Ortaçağ'larda Klis Hırvat Šubić ailesinin hâkimiyetindeydi (Zri-noğlu adıyla tanınan bu aile, XVI. yüzyıl-da Osmanlılar'ın en önde gelen düşman-ları olarak ün kazanmıştı). Bölge, 1537'de Gazi Hüsrev Bey'e bağlı ve onun kethü-dâsı olan Hırvat asıllı mühtedi Murad Bey tarafından zaptedildi.

Fetihten hemen sonra Klis sancak ve kaza merkezi yapıldı. Bu idarî yapı az çok Osmanlı Hırvatistanı'nın da sınırlarını ta-yin etmişti. Zira sancak toprakları büyük oranda eski Hırvat Krallığı ile günümüz Hırvatistan'ının sınırlarını ihtiva etmek-tedir. Osmanlılar da bu bölgeyi "vilâyet-i Hırvatî" olarak adlandırdılar. Klis sancak merkezi yapılmakla birlikte konum ola-rak Osmanlılar'ın rakiplerinin saldırıları-na açık bir durumda olduğundan sancak beyi genellikle Livno'da (Osmanlı belge-lerinde Hlivne [Bosna-Hersek]), kadî ise Šibenik yakınlarındaki Skradin'de (İskira-din) otururdu. 1580'de Bosna vilâyeti te-sis edildiğinde Klis sancağı ikiye ayrıldı ve kuzeybatısı Kırka adıyla Bosna vilâ-yetine bağlandı. Klis 1596'da kısa bir sü-re Habsburglular'ın himayesinde Hırvat Krallığı'nı ihya etmek isteyen mahallî

güçlerin hâkimiyetine geçti. Aynı durum 1645'te Venedikliler'in desteğiyle yeni-den yaşandı.

1699 ve 1718'deki kısmî toprak kayıp-larına rağmen Klis 1826'ya kadar Osmanlı sancağı olarak varlığını devam ettirdi. Os-manlı döneminde sancağın Bosna'ya ya-kın bölgelerinde yaygın bir İslâmlaşma ol-du; İslâmî yapılaşma gerçekleşti ve pek çok tanınmış şahsiyet yetişti. Adriyatik bölgesine yakın diğer kısımda ise İslâm-laşma aynı oranda değildi. Bununla bir-likte bu bölgeden de devşirme olarak alı-nan bazı kişiler Osmanlı Devleti'nde önem-li hizmetlere kadar yükseldi. Bunlar ara-sında en tanınmış Klis civarında vakıf eserleri bulunan Sadrazam Rüstem Pa-şa'dır. Hazine darbaşılık ile İşkodra, İske-nderiye ve Bosna sancak beyliği yapmış olan Fîruz Bey (ö. 1512) gibi isimler ise daha fetihten önce Osmanlı bürokrasisi-ne dahil olmuşlardı.

Klis sancağı susuz ve kayalık bir arazi-ye sahip olduğundan ekonomik açıdan ve-rimli bir bölge değildi. Bununla beraber yakındaki Venedikliler'e tahıl ürünleri ih-raç ediliyordu. Venedik limanları bölgenin Bosna, Macaristan ve İtalya ile olan tica-retinin de ihraç kapıları olarak önemli rol oynardı. 1592'de Split'te bir iskele inşa edildi. Bu arada sancak halkına da öşür ve timar arasında yeni bir statü sağlan-dı. Bunların içinde deniz kenarında bulu-nan Poljica (Police) kasabasına özel bir imtiyaz verildi. Geleneksel Hırvat toplum yapısını muhafaza eden Poljicalılar Os-manlılar tarafından Hassa-yi Hümâyün reâyâsı olarak adlandırıldı.

Sancağın güneybatı kısmında kayda de-ğer bir şehir hayatı ve kültürü yoktu. Bu bölge, genellikle sık sık başı bozukların ve Adriyatik kıyılarındaki Senj'de üslenmiş olan Uskoklar'ın (Habsburglar'a bağlı çe-

teler, akıncı güçler) saldırılarına ve yağ-malarına mâruz kalırdı. Muhtemelen bu yüzden müslüman ve hristiyan yerli halk arasında sipahi kahramanlık şiiri geliş-miş ve yaygınlaşmıştır. Klis'in serhat ha-yatına ve kültürüne dair bir kısım bilgiler Âlî Mustafa Efendi ve Evliya Çelebi'nin eserlerinde yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

"Klis", *Hrvatski Leksikon*, Zagreb 1996, I, 600; BA, TD, nr. 157, 533; TK, TD, nr. 475; Evli-ya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 458-470, 494-495; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)*, s. 432; S. Trajić, "Trgovina Bosne i Hercegovine s lukama Dalmacije i Dubrovnika u XVII i XVIII stoljeću", *Pomorski Zbornik*, Zagreb 1962, s. 342-370; A. Tietze, *Mustafa Ali's Counsel for Sultans of 1581*, Wien 1979, I, 72-73; H. Reindl, *Männer um Bayezid*, Berlin 1983, s. 190-199; A. Sućeska, "O položaju Poljica u osmanskoj državi", *POF*, sy. 16-17 (1967), s. 77-91; D. Joksimović, "Klis", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1962, V, 256-257.

NENAD MOAČANIN

KOCA

Türkçe'de "evli kadının eşi" anlamında kullanılan koca kelimesinin Arapça'daki karşılığı *zevc*dir (çoğulu *ezvâc*). Arapça'da *ba'l* kelimesinin (çoğulu *bu'le*) bir anla-mı da koca'dır. Sözlükte "eş", "tür", "çift" anlamlarına gelen *zevc*, terim olarak ev-lilik birliğinin taraflarını meydana geti-ren kadın ve erkeğin her birini ayrı ayrı ifade eder. *Zevc* denince -Türkçe'deki eş kelimesinde olduğu gibi- kadın esas alın-dığında koca, koca esas alındığında da karısı kastedilmiş olur. Bununla birlikte örfte kocayı ifade etmek için *zevc*, evli ka-dını ifade etmek üzere bu kelimenin mü-ennessi olan *zevcenin* (çoğulu *zevcât*) kul-lanımı yaygınlık kazanmıştır. Karı kocayı birlikte anlatmak için de *zevcayn* tabiri kullanılır.

Kur'ân-ı Kerîm'de *zevc* kelimesi hem sözlük hem de ıstılahtaki anlamında te-kil, ikil ve çoğul şekillerinde sıkça kullanı-lmıştır (meselâ bk. el-Bakara 2/35, 232, 234; en-Nisâ 4/20; el-En'âm 6/143; Hûd 11/40; el-Hac 22/5; el-Ahzâb 33/28; er-Rahmân 55/52). Ba'l kelimesi de "koca" anlamın-da birkaç âyette geçer (el-Bakara 2/228; en-Nisâ 4/128; Hûd 11/72; en-Nûr 24/31). Hz. Peygamber'in hadislerinde ise kocayı ifade etmek üzere *zevc* ve *ba'l*, evli kadını ifade etmek için *zevcenin* kullanıldığı gö-rülmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "ba'l", "zvc" md.leri). İslâm hukuk literatürün-

Klis Kalesi – Hırvatistan

